

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

THE INFLUENCE OF MARTIAL STATUS ON THE LEGAL REGULATION OF BUDGET OBLIGATIONS

Аністратенко Ю.І., д.ю.н., доцент
професор кафедри публічного права
Державний податковий університет
ORCID ID: 0000-0003-2660-0568

У статті йдеться про вплив воєнного стану на правове регулювання бюджетних зобов'язань є однією з головних тем у дослідженні впливу війни на економіку країни. У період війни держава може змінити свою політику та стратегію щодо бюджетних витрат і зобов'язань, щоб забезпечити необхідні ресурси для військових операцій.

Акцентовано увагу на тому, що реальний стан фінансового сектору має значний вплив на стабільність економіки держави, на макро та мікро показники та відповідний вектор на зростання грошової маси. Запровадження воєнного стану викликало серйозні питання щодо дестабілізації грошово-кредитної системи держави. Доведено, що досить ускладнилося виконання урядом бюджетних зобов'язань, адже постало питання вироблення специфічних заходів, які б були спрямовані саме на мінімізацію всіх ризиків щодо забезпечення фіскальної стабільності та відповідного перерозподілу бюджетних ресурсів саме на оборону та підтримку населення.

Зроблено висновок про те, що одним із головних наслідків воєнного стану є зростання витрат на оборону, що може призвести до збільшення бюджетного дефіциту. Держава може також змінити свій курс щодо бюджетного управління, зокрема, ввести обмеження на витрати, зменшити інвестиції або збільшити податкові ставки.

Ключові слова: воєнний стан, правове регулювання, бюджетні зобов'язання, війна, економіка, бюджетні витрати.

The article deals with the influence of martial law on the legal regulation of budget obligations, which is one of the main topics in the study of the impact of war on the country's economy. In times of war, a state may change its policies and strategies regarding budget expenditures and commitments to provide the necessary resources for military operations.

Attention is focused on the fact that the real state of the financial sector has a significant impact on the stability of the state's economy, on macro and micro indicators and the corresponding vector on the growth of the money supply. The introduction of martial law raised serious questions about the destabilization of the state's monetary and credit system. It has been proven that it has become quite difficult for the government to fulfill its budget obligations, because the question arose of developing specific measures aimed specifically at minimizing all risks to ensure fiscal stability and the appropriate redistribution of budget resources specifically for defense and support of the population.

It was concluded that one of the main consequences of martial law is the increase in defense spending, which can lead to an increase in the budget deficit. The state can also change its course on fiscal management, in particular, impose spending restrictions, reduce investment or increase tax rates.

Key words: martial law, legal regulation, budget obligations, war, economy, budget expenditures.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні, що розпочалася 24 лютого 2022 року, спричинила низку глибоких наслідків для усіх сфер життя країни, зокрема й для правового регулювання бюджетних зобов'язань. Введення воєнного стану передбачає особливий правовий режим, що дозволяє державі вживати надзвичайні заходи для забезпечення обороноздатності та безпеки країни. Це, у свою чергу, впливає на порядок виконання бюджету, оскільки держава зобов'язана перерозподіляти кошти на потреби оборони та підтримки населення, постраждалого від війни [1].

Дослідження впливу воєнного стану на правове регулювання бюджетних зобов'язань є надзвичайно актуальним з огляду на такі фактори:

- необхідність забезпечення ефективного фінансування потреб оборони та підтримки населення в умовах війни;
- потреба в адаптації правових норм до нових викликів, пов'язаних з воєнним станом;
- ризики порушення бюджетної дисципліни та нераціонального використання бюджетних коштів у надзвичайних умовах.

Вплив воєнного стану на правове регулювання бюджетних зобов'язань є актуальною темою, оскільки війна суттєво впливає на фінансову ситуацію країни. У таких умовах уряд змушений приймати невідкладні заходи для забезпечення безпеки та обороноздатності країни, що може призвести до значних змін у бюджетній політиці.

Стан опрацювання цієї проблематики. До вчених, які досліджували правове регулювання бюджетних

зобов'язань, належать: Д.О. Гетманцев, С.С. Доброскок, О.А. Музика-Стефанчук, М.О. Перепелиця, Н.Ю. Пришва, О. П. Коновалова, Т.М. Шульга, Н. Якимчук та інші. Ці вчені опублікували статті, монографії та інші праці, присвячені правовому регулюванню бюджетних зобов'язань. Їхні дослідження допомагають зрозуміти вплив воєнних дій на фінансову систему та розробити ефективні правові механізми для забезпечення фінансової стабільності та виконання бюджетних зобов'язань.

Метою наукової статті є дослідження впливу воєнного стану на правове регулювання бюджетних зобов'язань в Україні.

Виклад основного матеріалу. Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року суттєво вплинуло на всі сфери життя, включаючи фінансову систему та правове регулювання бюджетних зобов'язань. В умовах воєнного стану державі стає значно складніше виконувати свої бюджетні зобов'язання. Це пов'язано з необхідністю не тільки забезпечувати перерозподіл ресурсів та соціальну справедливість, але й приймати ряд швидких та ефективних рішень, спрямованих на захист суверенітету та територіальної цілісності країни [1].

Внаслідок збройної агресії росії проти України порядок реалізації бюджетних зобов'язань держави зазнав змін. Так, Кабінетом Міністрів України прийнято постанову «Про внесення змін до пункту 1 постанови КМ України від 28.02.2022 року» від 05.03.2022 № 201 [2], згідно з якою в умовах воєнного стану:

1) оборонні та публічні закупівлі робіт, товарів та послуг здійснюються без застосування процедури закупівель та спрощених закупівель, що визначені Законами

Україні «Про публічні закупівлі» та «Про оборонні закупівлі»;

2) перелік та обсяги закупівель робіт, товарів та послуг визначаються рішенням замовників / державних замовників, що такі закупівлі здійснюють;

3) під час здійснення закупівель, передбачених цією постановою:

– замовники мають дотримуватися принципів здійснення публічних закупівель, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі»;

– державні замовники у сфері оборони мають дотримуватися наступних принципів відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі»: відповідність та своєчасність прийнятих рішень щодо захисту національних інтересів України, забезпечення потреб оборони та безпеки; ефективність та результативність використання коштів [2].

Варто зазначити, що ці закупівлі не є частиною щорічного плану закупівель. Після їх здійснення у системі електронних закупівель замовник або державний замовник оприлюднює звіт про укладений договір про закупівлю, який був укладений без використання електронної системи, разом з усіма додатками до нього не пізніше ніж через 20 днів з моменту припинення чи скасування воєнного стану в Україні або в окремих її регіонах. Проте це вимога не поширюється на договори, що містять конфіденційну інформацію.

Потрібно звернути увагу на те, що Органи Казначейства здійснюють реєстрацію та облік бюджетних зобов'язань згідно з Бюджетним кодексом України та Порядком № 309.

Однак Наказ № 439 змінив звичайний порядок реєстрації зобов'язань для замовників. Цей наказ вніс зміни до пункту 2.2 Порядку № 309, який визначає строки реєстрації бюджетних зобов'язань. Згідно з Наказом № 439, за умови взяття бюджетного зобов'язання, на яке поширюється процедура закупівлі/спрощена закупівля товарів, робіт і послуг, розпорядник бюджетних коштів має подати Реєстр до органу Казначейства протягом 7 робочих днів з дати оприлюднення звіту про результати закупівлі з використанням електронної системи закупівель, якщо в обліку органу Казначейства є кошторис, або протягом 7 робочих днів з дати взяття на облік кошторису органом Казначейства.

Крім того, наказ доповнив пункт 2.2 новим третім абзацом, який передбачає реєстрацію зобов'язань за умови здійснення закупівлі без застосування процедур закупівель/спрощених, закупівель/електронних каталогів у разі відповідних особливостей, визначених законодавством.

Орган Казначейства може відмовити у реєстрації бюджетних зобов'язань лише у чітко визначених випадках (п. 2.10 Порядку № 309). Конкретно це стосується:

1. Відсутності необхідних бюджетних коштів у розпорядника, які були визначені кошторисом.

2. Відсутності документів, які підтверджують факт укладення бюджетного зобов'язання.

3. Відсутності затвердженого у встановленому порядку паспорта бюджетної програми, за винятком випадків, коли законодавство не передбачає його затвердження.

4. Відсутності належних напрямів витрачання бюджетних коштів відповідно до бюджетного асигнування та паспорта бюджетної програми.

5. Відсутності документів щодо закупівлі товарів, робіт і послуг відповідно до законодавства з питань закупівель.

6. Невиконання розпорядниками бюджетних коштів своїх повноважень і обмежень, встановлених законодавчими та іншими нормативно-правовими актами.

7. Невідповідність вимогам щодо оформлення поданих документів.

Також Закон про зміни до Податкового кодексу передбачає введення нового тимчасового механізму оподаткування суб'єктів господарювання, що добровільно можуть перейти на неї.

Законодавцем визначено, що компанії з обсягом доходу до 10 мільярдів гривень мають право стати платниками єдиного податку 3-ї групи, дана система передбачає:

– ставку податку 2% від доходу (замість 18% податку на прибуток);

– ПДВ (20%) з операцій на території України не застосовується;

– відсутнє обмеження кількості працівників.

Крім того, зміни передбачають також зупинення перебігу строків визначених Податковим кодексом на час воєнного стану [4].

Варто зазначити, що фінансовий сектор є невід'ємною складовою будь-якої національної економіки і має велике значення для стабільності макроекономічних показників та зростання монетарних. У зв'язку з сучасними подіями, зокрема, повномасштабним вторгненням росії на територію України, виникає серйозне питання щодо можливої дестабілізації національної грошово-кредитної системи. Це може ускладнити виконання державою бюджетних зобов'язань і спричинити інші негативні наслідки для економіки. Тому уряд зосереджується на прийнятті заходів для мінімізації цих ризиків та змушений вжити заходів для забезпечення фінансової стабільності та перерозподілу бюджетних коштів для потреб оборони та підтримки населення.

Урядом України було прийнято ряд заходів щодо переорієнтування бюджету держави на соціальні та воєнні цілі в умовах воєнного стану. Одним з таких заходів була призупинення реалізації капітальних видатків, що дозволило звільнити кошти для інших більш необхідних потреб.

Крім того, Кабінетом Міністрів України були внесені зміни до Порядку виконання повноважень Державної казначейської служби України (ДКС) в особливому режимі в умовах воєнного стану. Ці зміни надали ДКС України та його територіальним органам можливість здійснювати пріоритетні видатки бюджетів в умовах воєнного стану.

Також було передбачено зменшення відсотка доходів місцевих бюджетів, які спрямовувалися на погашення короткострокових позик, і розширення переліку видатків другої черги, за якими здійснюються платежі за дорученнями клієнтів. Це дозволило ефективніше використовувати бюджетні кошти у важливіших напрямках в умовах воєнного стану та забезпечити підтримку населення та військових потреб.

У зв'язку з воєнним станом уряд перерозподілив бюджетні кошти на користь оборонних витрат та соціальної підтримки населення. Зокрема, було збільшено фінансування Збройних Сил України, правоохоронних органів та інших силових структур. Також було виділено кошти на гуманітарну допомогу, підтримку внутрішньо переміщених осіб та відновлення інфраструктури.

Мораторій на виплату деяких видів бюджетних зобов'язань дозволив уряду заощадити кошти та спрямувати їх на більш пріоритетні напрямки. Однак це також створило певні труднощі для кредиторів, які не могли отримати належні їм виплати.

Також, використовуючи наявні інструменти і враховуючи період воєнного стану, Національний банк України продовжує впровадження заходів у грошово-кредитній політиці для забезпечення фінансової стійкості. На позачерговому засіданні Рада Національного банку України затвердила Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану [7].

Зокрема, для протидії широкомасштабній збройній агресії росії та забезпечення безперервного функціонування державних фінансів в умовах воєнного стану, Національний банк може підтримувати державний бюджет

Аналіз впливу воєнного стану на правове регулювання бюджетних зобов'язань

Сфера правового регулювання	Зміни, внесені воєнним станом	Наслідки для бюджетних зобов'язань
Планування бюджету	Зміна порядку складання та затвердження бюджету, скорочення строків бюджетного процесу	Можливість оперативного внесення змін до бюджету, перерозподіл коштів на потреби оборони та безпеки
Виконання бюджету	Надання Уряду права здійснювати додаткові видатки державного бюджету без внесення змін до закону про Державний бюджет України	Збільшення фінансування оборонних потреб, забезпечення соціальних виплат та підтримки економіки
Контроль за виконанням бюджету	Призупинення проведення планових перевірок та ревізій органами державного фінансового контролю	Зменшення можливостей для контролю за ефективністю використання бюджетних коштів
Відповідальність за порушення бюджетного законодавства	Звільнення від відповідальності за порушення бюджетного законодавства, вчинені в умовах воєнного стану	Створення умов для зловживань та нецільового використання бюджетних коштів
Міжнародне співробітництво	Залучення міжнародної фінансової допомоги для підтримки державного бюджету	Збільшення зовнішнього боргу України, залежність від міжнародних кредиторів

шляхом придбання цінних паперів Уряду України на первинному ринку.

Одночасно, Національний банк ставить перед собою мету якнайшвидшої повної відмови від фінансування дефіциту державного бюджету, враховуючи необхідність збалансування інфляційних процесів та потреби у підтримці обороноздатності країни, неперервного функціонування системи державних фінансів та критичної інфраструктури.

Російсько-українська війна призвела до суттєвих змін у правовому регулюванні бюджетних зобов'язань. Внесені зміни до законодавства вплинули на бюджетні зобов'язання як з позитивної, так і з негативної сторони.

До позитивного впливу можна віднести оперативний перерозподіл бюджетних коштів. Уряд отримав право перерозподіляти бюджетні кошти між різними програмами та статтями видатків з метою забезпечення фінансування пріоритетних напрямків, таких як оборона та соціальна сфера.

Згідно ст.11 Закону України «Про публічні закупівлі» визначено, що фінансування бюджетних установ може здійснюватися за спрощеною процедурою, без проведення тендерних закупівель та дотримання інших вимог законодавства про публічні закупівлі, що надає можливість забезпечити безперервну роботу бюджетних установ в умовах воєнного стану [5].

А ось негативний вплив включає можливість порушення принципів бюджетної прозорості та підзвітності. Спрощення процедур фінансування та перерозподілу бюджетних коштів може створити ризики для бюджетної системи країни.

Ризик неефективного використання бюджетних коштів. Умови воєнного стану можуть призвести до порушення звичайних процедур контролю та аудиту, що

збільшує ризик неефективного використання бюджетних коштів.

Складнощі з виконанням бюджетних зобов'язань у соціальній сфері та інфраструктурних проектах. Перерозподіл бюджетних коштів на користь пріоритетних напрямків може призвести до скорочення фінансування соціальної сфери та інфраструктурних проектів.

Загалом, вплив воєнного стану на бюджетні зобов'язання є неоднозначним. З одного боку, внесені зміни дозволили забезпечити фінансування пріоритетних напрямків, а з іншого боку, створили ризики для бюджетної прозорості та ефективності використання коштів. Для мінімізації негативних наслідків необхідно забезпечити належний контроль за виконанням бюджетних зобов'язань та дотримання принципів бюджетної дисципліни [4].

Висновки. Отже, вплив воєнного стану на правове регулювання бюджетних зобов'язань вимагає комплексного підходу та наявності спеціальних механізмів контролю та координації. Дотримання принципів прозорості, ефективності та відкритості стає запорукою успішного управління фінансовими ресурсами в умовах воєнного стану.

Війна має значний вплив на правове регулювання бюджетних зобов'язань. Головними наслідками воєнного стану є зростання бюджетних витрат на оборону, зміни у бюджетному управлінні та вплив на інвестиційну політику. У період воєнного стану держава може змінити свою політику та стратегію щодо бюджетних витрат і зобов'язань, щоб забезпечити необхідні ресурси для військових операцій. Це може призвести до збільшення бюджетного дефіциту та змін у бюджетному управлінні. Крім того, воєнний стан може призвести до змін у правовому регулюванні бюджетних зобов'язань, зокрема, зміни у бюджетних витратах, стратегії бюджетного управління тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Про внесення змін до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 169: постанова Кабінету Міністрів України від 05.03.2022 № 201. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/201-2022-%D0%BF>
3. Овчаренко А. С., Шульга Т. М. До питання виконання бюджетних зобов'язань держави в умовах воєнного стану. *Юридичний науково-електронний журнал*. 2022. № 9. С. 348–350. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/85>
4. Офіційний сайт ДПС України: URL <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-581106.html>
5. Про публічні закупівлі: Закон України від № 922-VIII від 12.04. 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
6. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. No 389-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
8. Про Національний банк України: Закон України № 679-XIV від 20 травня 1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>